

การเกษตรในอนาคต¹

เป้าหมายหลักของหน่วยราชการต่าง ๆ ในแง่ของการพัฒนาการเกษตรก็เพื่อพัฒนาการเกษตรในเมืองไทยให้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าหลาย ๆ ครั้งเรามักจะมีความเข้าใจหรือมองว่าเป้าหมายของการพัฒนาเป็นเรื่องของการที่จะเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอยู่เสมอไป ถ้าหากเจตนาของพวกเราเพื่อทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น โดยเฉพาะทำให้มีรายได้ดีขึ้น ก็เชื่อว่าในอนาคตกับสิ่งที่กำลังพยายามทำความเข้าใจ ขณะนี้มีข้อจำกัดและโอกาสของการพัฒนาจะเป็นอย่างไร จึงใคร่แนะนำเรื่องสำคัญ ๆ บางประการขึ้นมากล่าว เพื่อให้เห็นว่าวัสดุท้ายของการเกษตรนั้นจะมองภาพการเกษตรอย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร

1. ข้อจำกัด

ประการแรก เรื่องที่ดินทำกิน จากในอดีตจนถึงปัจจุบัน การที่สาขาเกษตรสามารถพัฒนาขึ้นมาได้หรือปรับตัวจากประเทศที่ส่งออกรายย่อยจนกลายเป็นผู้ส่งออกที่สำคัญ ก็ด้วยสาเหตุที่ว่าประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นอย่างมาก ยิ่ง จากข้อมูลทางสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรก็มีตัวเลขที่ชี้ให้เห็นว่าในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา ได้มีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกปีหนึ่ง ๆ ไม่ต่ำกว่า 3-4 ล้านไร่ สิ่งนี้เป็นเหตุผลหนึ่งที่อธิบายได้ว่าทำไมอัตราการขยายตัวของสาขาเกษตรของประเทศไทยถึงทำได้โดยเฉลี่ยปีละ 5-6% ซึ่งถ้าดูจากข้อเท็จจริงเรื่องที่ดินในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าโอกาสเช่นนี้ไม่มีอีกแล้ว และคงเป็นไปไม่ได้ที่จะขยายพื้นที่การเพาะปลูก

คนว่างงานมีมากปีละ 3-4 แสนคน เพื่อการแก้ปัญหา และจะรุนแรงมากขึ้นทุกปี ดังนั้นจึงใช้พื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้มีประสิทธิภาพ และเพิ่มรายได้ให้มากที่สุด

ประการที่สอง ผลผลิตพืชหลัก ได้ขยายตัวขึ้นมากและการส่งออกก็ขยายตัวเต็มที่ ซึ่งน่าจะถึงจุดอิ่มตัวพอสมควร คงจะเป็นการยากที่จะขยายการตลาดส่งออกในเรื่องข้าวเกิน 4.7 ล้านตัน ข้าวสาร ซึ่งในปี 2527 ทำได้ มันสำปะหลัง ในปี 2525 เคยส่งออก 7.8 ล้านตันซึ่งสูงสุด ข้าวโพดหรือมันตาลก็เช่นกัน ถ้าดูตามตัวเลขของการส่งออกก็ค่อนข้างมั่นใจว่าถึงจุดอิ่มตัวพอสมควร ซึ่งเกษตรกร 4.8 ล้านครอบครัวก็พึ่งสินค้าเหล่านี้ ถ้าหากไม่สามารถส่งออกเพิ่มเติมได้ก็มองไม่เห็นว่าจะเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรเหล่านั้นได้อย่างไรในสินค้าที่เพิ่มขึ้น ถ้ามองดูราคาสินค้าเหล่านั้นก่อนหลังให้ตีตัวอย่างเช่น ข้าว 100% ราคาส่งออกในปี 2524 สูงถึง 480 เหรียญสหรัฐต่อตันแล้วก็ลดต่ำลงเรื่อย ๆ จนเหลือ 220 เหรียญต่อตันเท่านั้นเอง

ในปี 2530 ก็เช่นเดียวกัน ถ้าดูราคาส่งออกข้าวโพดปี 2523 ราคาเคยสูงกว่า 100 เหรียญต่อตัน ขณะนี้ลดลงเหลือเพียง 70 เหรียญต่อตัน ถ้าหากแนวโน้มเป็นเช่นนี้ คิดว่าโอกาสในเรื่องของสินค้าหลักคงจะไม่มีมาก เป้าหมายการเพิ่มรายได้ทางด้านนี้ก็จะมีน้อย สำหรับโอกาสในแนวอนคงจะมีปัจจัยอื่น ๆ อยู่ด้วย แต่อาจจะใช้เวลาที่มีอยู่หยิบเอาเรื่องที่สำคัญ ๆ ว่า การที่จะพูดเรื่องการเพิ่มรายได้และการขยายพื้นที่ก็คงจะพูดไม่ได้ และคงจะช่วยเกษตรกรได้บางส่วน

2. โอกาส

ประการแรก สินค้าใหม่ ซึ่งสถาบันวิจัยการทำฟาร์ม กรมวิชาการเกษตร ก็เห็นพ้องกับกองพัฒนาเศรษฐกิจ อยู่แล้ว สำหรับสินค้าใหม่จะมีอะไรบ้างนั้น ก็ควรจะไปดูข้อมูลเกี่ยวกับการส่งออกของกรมศุลกากร เมื่อดูแล้วจะเห็นว่าประเทศไทยมีโอกาสอยู่มาก เพราะว่ามีโอกาสผลิตสินค้าได้หลายอย่างเมื่อดูจากสถิติการส่งออกจะเห็นว่า การส่งออกสินค้าการเกษตรมีไม่ต่ำกว่า 200 รายการ ซึ่งแน่นอนสินค้าใหม่ ๆ พวกนี้ก็คงจะเป็นสินค้าเล็ก ๆ มูลค่ารวมก็ยังไม่มาก แต่ไม่ควรลืมนึกของที่มีน้อยย่อมมีค่า เพราะฉะนั้น ก็เชื่อว่านั่นเป็นโอกาสหนึ่งที่จะต้องให้ความเอาใจใส่ให้มากขึ้น จะเห็นได้ว่ามูลค่าผลผลิตของสาขาเกษตรในปี 2530 เริ่มมีแนวโน้มในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิตเกิดขึ้น

¹ ดร.รุ่งเรือง อิศรางกูร ผู้อำนวยการกองเศรษฐกิจ สภาพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ

แล้ว ถ้าดูสัดส่วนในแง่มูลค่าของผลิตผลหลักเดิมเทียบกับของใหม่ จะเห็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางสินค้าใหม่ ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของผลไม้ ผัก ไม้ดอก และไม้ประดับ แล้วก็เรื่องของปศุสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งก็ควรจะอธิบายไม่ยากในสิ่งเหล่านี้ เพราะว่าทุกฝ่ายก็ทราบกันดีว่าทำให้มีรายได้ดีขึ้น ความเอาใจใส่ในเรื่องบริโภคนิยม ถ้าเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาทั้งหลายแล้ว จะเห็นว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นการบริโภคในเรื่องของไวตามิน โปรตีน ก็มากขึ้นตามลำดับ เพราะฉะนั้นโครงสร้างทางการเกษตรจริง ๆ ในประเทศไทยเริ่มเปลี่ยนเมื่อมองจากระดับของผลิตผล แต่ถ้ามองถึงสถานการณ์ การใช้ที่ดินก็เชื่อได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของโครงสร้างการผลิตนั้น ยังมีไม่มาก การใช้ที่ดินส่วนใหญ่ยังติดอยู่กับสินค้าหลักเดิม ซึ่งแน่นอน ก็หมายถึงว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็ยังจำกัดอยู่ในวงแคบ ๆ เพราะฉะนั้นคงเป็นเรื่องที่จะต้องทำต่ออีกมาก

ประการที่สอง เรื่องของตลาดใหม่ ตลาดเดิมของประเทศไทย คือตลาดแถบเอเชีย ซึ่งก็ส่งออกเต็มที่แล้ว โอกาสที่จะขยายให้มากขึ้นอีกไหนก็อีกเรื่องหนึ่ง แต่ถ้ามองเห็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการตลาด ก็จะเห็นบทบาทของภาคเอกชนที่หันไปทางตลาด

ทางด้านสหรัฎฐกิจ ทางด้านยุโรปหรือประเทศสังคมนิยมต่าง ๆ ก็มีมากขึ้น นั่นคือโอกาสที่พอจะมองออกในปัจจุบัน ถ้าจะใช้ในโอกาสที่มีอยู่จะเห็นว่ายังมีงานที่จะต้องทำอีกมาก เพราะว่าสิ่งที่กล่าวต่อไปนี่ก็คือการปรับโครงสร้างทางการเกษตรของประเทศไทยอย่างมากมาย นี่ก็คือเหตุผลว่าทำไมแผนพัฒนาฉบับที่ 6 ซึ่งก็เป็นเรื่องในอนาคตเหมือนกัน ถึงได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของการที่จะปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรของเรา และที่สำคัญก็คือถ้าจะให้บังเกิดผลอย่างกว้างได้ ภาพที่ต้องสะท้อนออกมา คือภาพของการใช้ที่ดินเพราะฉะนั้นถ้าดูเฉพาะตัวเลขทางด้านการผลิตของ GBP อย่างเดียวกับการใช้ที่ดิน ควรจะต้องนึกถึงความพยายามที่จะให้เกษตรกรใช้ประโยชน์จากที่ดินที่มีอยู่ จะมองระดับประเทศอย่างเดียวนั้นคงเป็นไปได้เพราะว่าความหลากหลายในเรื่องที่ดิน สภาพแวดล้อม ดังนั้นสินค้าใหม่ ๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้น คงจะเป็นไปไม่ได้ถ้ามองทางด้านบนลงล่าง ควรจะต้องมองถึงระดับครัวเรือนเป็นหลัก ซึ่งถ้ามองอย่างนี้ก็คิดว่าสิ่งที่พอจะเปรียบเทียบดูก็คือว่าวิธีการต่าง ๆ จะบรรลุเป้าหมาย ดังที่กล่าวแล้ว ถ้ามาถึงการทำงานของรัฐบาล ก็จะเห็นว่าไม่ใช่เรื่องยากหรือว่าเป็นเรื่องใหม่ เพราะว่าได้พูดคุยกับหลาย ๆ คนซึ่งก็มีความเห็นเหมือนกัน แต่ที่ยากก็คือวิธีการทำงานว่าจะทำอย่างไรถึงจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางภาคเกษตรอย่างกว้างขวาง ซึ่งไม่ใช่จุดเล็ก ๆ น้อย ๆ และเป็นเรื่องที่ยากและจะต้องพยายามกันอย่างมากที่สุดทีเดียว ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง 4 เรื่อง เพราะว่าได้พยายามประสานทั้งในเรื่องแนวความคิดและวิธีปฏิบัติกับหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งยังไม่มีคำตอบให้ แต่ก็เริ่มทำอะไรกันไปหลายอย่างแล้ว

ในอดีตและอาจจะจะมีในปัจจุบัน พูดถึงการพัฒนาการเกษตรซึ่งมักจะตั้งเป้าหมายการผลิต ก็มุ่งที่จะส่งเสริมการผลิตและส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องในส่วนกลางเป็นผู้กำหนดเป้าหมายการผลิต รัฐบาลก็เป็นผู้ออกแผนจะให้บรรลุเป้าหมาย การขยายการผลิตอย่างไร ก็เป็นเรื่องปกติถ้ามาถึงการเกษตร การที่จะเพิ่มผลิตผลสินค้าได้สินค้าหนึ่งก็คงจะมีเรื่องการพัฒนาที่ดิน เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และน้ำ และก็คงจะลงไปทำสิ่งเหล่านั้น ซึ่งก็แน่นอนมักจะได้รับความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชลประทานคงจะไม่เถียงว่า การเพิ่มผลิตผลข้าวก็ดี พืชหลักต่าง ๆ ก็ดี ปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก แต่ก็มีข้อเสียที่ว่าเป็นวิธีการที่แพงเพราะว่าตัดสินใจแทนเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นเมื่อมีเรื่องการตลาดก็ต้องไปแก้ไข ซึ่งก็เห็นว่าจะเกิดอะไรขึ้น ถ้าหากเปรียบเทียบกับเกษตรกรที่มีความหลากหลายในฐานะของเขากับบทบาทของทางราชการในแถบภาคตะวันออก เช่น ในสวนผลไม้ ดูซิว่าบทบาทของรัฐบาลมีอะไรบ้างเปรียบเทียบกับในหลาย ๆ พืชที่ปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะเห็นข้อแตกต่างที่สำคัญก็คือว่า ในแถบภาคตะวันออก การที่จะไปบอกชาวสวนว่า ปลูกอย่างนี้เพิ่มผลิตผลอย่างนั้น เกษตรกรมักจะไม่ฟัง เคยไปถามเรื่องการใช้ปุ๋ย ก็ได้รับคำตอบว่าใส่ทุกอย่างยกเว้นทองคำ ซึ่งคิดว่าเกษตรกรในแห่งนั้นมีความสามารถและเห็นความสำคัญ สำหรับภาคการเกษตรจะต้องปรับวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน การที่จะไปกำหนดเป้าหมายการผลิตให้ทุกคนทำคงเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นก็น่าที่จะเพิ่มเป้าหมาย ของการทำงานของราชการเข้าไปอีกว่าน่าจะมองตัวเองว่าทำอะไรที่จะให้

เกษตรกรไทยเก่ง ให้ช่วยตัวเองให้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงเกษตรฯ ก็ต้องยอมรับว่าขาดความรู้ทางการตลาด ก็ควรช่วยได้ในเรื่องการผลิตและวิชาการต่างๆ คงจะไปยุ่งเรื่องตลาดไม่ได้ เพราะไม่ใช่หน้าที่ การกำหนดเป้าหมายการผลิตไปในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบลก็คงจะทำได้ แต่ยากจะให้พิจารณาให้ดีก็คือว่า อยากจะให้มองดูว่าจะช่วยเกษตรกรให้เก่งอย่างไร เขาตัดสินใจอย่างไร เพราะพวกเขามีการเปลี่ยนแปลงเร็วมากเราคงจะลำบากในการที่จะตามดูเหตุการณ์นั้น ๆ ในลักษณะของผู้ตัดสินใจแทนเกษตรกรนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงลำดับแรกเรื่องของวิธีทำงานสำคัญรองลงมา ภาคราชการทำอยู่มากขณะนี้ก็คือ การส่งเสริมการผลิต ซึ่งในแต่ละปีใช้งบประมาณ 20,000 ล้านบาทในพื้นที่ไม่กี่ล้านไร่ เกษตรกรที่ได้รับประโยชน์ก็น้อย การส่งเสริมการผลิตนั้นเป็นเรื่องง่าย และพวกเขาหนี แต่ที่ราชการให้ความสนใจมากขึ้นเป็นเรื่องของการสนับสนุนและเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นข้อเสนอของกระทรวงเกษตรฯ ทั้งสิ้น ก็คือ

1. การเพิ่มบทบาทของรัฐ เช่น พันธุ์สัตว์ พันธุ์พืช และได้รับการสนับสนุนอย่างมากจากคณะรัฐบาลนี้ เพราะว่าเป็นเรื่องพื้นฐานของการพัฒนาการเกษตร ขณะที่ราชการอีกส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับสินค้าจำนวนน้อยอย่างและมุ่งในเรื่องของความสมบูรณ์ในแง่ของวิชาการ ดังนั้นจึงต้องใช้เวลามากกว่าเพราะว่าเป็นเรื่องพื้นฐานของการพัฒนาการเกษตรและเป็นหน้าที่ที่สำคัญของราชการ ซึ่งในเรื่องนี้ก็ได้รับเงินไป 600 ล้านบาท ในการขยายจำนวนสินค้าใหม่ให้มากขึ้นและลดขั้นตอนการทำงานลงนั้น ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสให้กับชาวบ้านที่จะเปลี่ยนระบบการผลิตของตัวเอง

2. ที่ได้รับการสนับสนุนไปแล้วก็คือเรื่องของสินเชื่อ เนื่องจากถ้าเกษตรกรปลูกไม้ยืนต้นทำปศุสัตว์ หรือประมง จำเป็นจะต้องใช้ทุนมากกว่าการปลูกข้าวหรือพืชไร่ซึ่งใช้ทุนไม่ถึง 1,000 บาทไร่ ขณะที่พืชยืนต้นใช้ทุนถึง 10,000 บาท เพราะว่าต้องใช้เวลานานกว่าจะได้ผล นอกจากนั้นถ้ามองเปรียบเทียบกับภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมก็จะเห็นว่า ถ้าใครได้รับการส่งเสริมการลงทุนก็จะให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำกว่า ได้รับการคุ้มครอง ซึ่งภาคเกษตรก็อยากได้รับการสนับสนุนเช่นนั้นด้วย

งบประมาณปี 2532 ก็ได้พูดถึงเรื่องสินเชื่อเป็นการเริ่มต้นในวงเงิน 1,000 ล้านบาทดอกเบี้ยร้อยละ 9 ซึ่งก็นับว่าดีพอสมควรอีกเรื่องก็คือคิดและพูดคุยกันและจะปรับแนวการทำงานอย่างไรก็คงเป็นเรื่องของงานวิจัยและพัฒนาทางด้านของกาวิจัยให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ตั้งไว้แล้วว่าเป็นเรื่องที่ต้องการสนับสนุนซึ่งไม่ได้เจาะจงว่าจะขยายการผลิตสินค้าใดสินค้าหนึ่งและจะเปิดโอกาสให้เกษตรกรจำนวนมากใช้ประโยชน์ในสิ่งเหล่านั้นได้

3. เรื่องของการให้ความคุ้มครองเกี่ยวกับภาคเกษตร ซึ่งกระทรวงการคลังกำลังดำเนินการอยู่ ถ้าย้อนดูในอดีตจะเห็นว่ามีความคุ้มครองการนำเข้าเท่านั้นเอง ตัวเหลืองที่ได้รับความสนใจ อย่างไรก็ตามในเรื่องของการมีส่วนเพิ่มการผลิตนั้นก็ถือว่ามีส่วนอย่างมาก แต่คิดว่าแค่นั้นคงไม่พอโดยเฉพาะเรื่องเกษตรของไทย เมื่อเทียบกับการเกษตรของประเทศพัฒนายังต้องดีกว่ามาก เพราะประเทศเหล่านั้นเขาให้ความคุ้มครองกับภาคเกษตรอย่างเต็มที่ เราแทบมองไม่ออกว่ามีตลาดสินค้าเกษตรใดเป็นตลาดเสรี ในปี 2529 เงินทุนอุดหนุนภาคเกษตรที่สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และประชาคมยุโรป ทั้ง 3 กลุ่มประเทศให้การสนับสนุนภาคเกษตรประมาณ 150,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เห็นว่าประเทศไทยที่หันไปต่อสู้คงจะยาก ถ้าหากรัฐบาลไม่ให้ความเอาใจใส่เรื่องการคุ้มครองการเกษตร เมื่อพูดถึงการอุดหนุนภาคเกษตรของประเทศที่กำลังพัฒนาแล้วทั้งหลาย จะเห็นว่ารัฐบาลเขาไม่ค่อยต้องออกเงินในการทำเรื่องพวกนี้ ส่วนมากเป็นเรื่องของผู้บริโภคหรือผู้เสียภาษี เป็นผู้แบกภาระก็หมายถึงว่าประเทศที่เขาพัฒนาแล้วคนที่อยู่นอกภาคเกษตรเต็มใจที่จะให้ความคุ้มครองกับภาคเกษตรของเขา เมื่อเปรียบเทียบกับบ้านเราก็เป็นเรื่องแปลกและต้องยอมรับว่า เกษตรกรของเราได้แบกภาระในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก ถูกเก็บภาษีแต่ไม่ได้รับความคุ้มครอง นอกจากนั้นเรายังจะคุ้มครองอุตสาหกรรมเรื่องการจัดการภาคเกษตร และมักจะนึกถึงการปิดตลาดสินค้าเกษตรเพื่อให้มีวัตถุดิบไว้สำหรับอุตสาหกรรมในประเทศ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าคิดว่าเกษตรกรน่าจะถึงจุดที่จะต้องเปลี่ยนแปลงแล้ว แต่ทรัพยากรมีไม่มากและสมบูรณ์เหมือนในอดีตแล้ว และกำลังใช้ทรัพยากรที่เหลืออยู่อย่างเต็มที่

“จะต้องให้เกษตรกรแต่ละรายพยายามผลิตของใหม่มากขึ้น ให้มีหลาย ๆ อย่างในครอบครัวของเขา” ที่ท่านกำลังประชุม สัมมนาขณะนี้ก็เป็นเรื่องของการกระจายการผลิต ซึ่งได้กล่าวแล้วในภาคแรกสิ่งที่น่าสนใจก็คือทำอย่างไรที่จะให้สิ่ง เหล่านี้ถึงมือเกษตรกร ซึ่งเป็นเรื่องที่ยาก ในเรื่องของสิ่งจูงใจก็คือการคุ้มครองของภาคเกษตรกรที่ดี คงจะต้องเอาใจใส่ให้ มากขึ้น มิฉะนั้นแล้วการเปลี่ยนแปลงก็จะเกิดได้ยาก เพราะฉะนั้นที่กำลังทำอยู่ก็คือว่า พยายามมองเปรียบเทียบกับ อุตสาหกรรมโดยเฉพาะพวกที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน จะเห็นว่าอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลขึ้น จะมีเครื่องหมายมากมายในการที่จะคุ้มครองเขา จะเปิดโรงงานใหม่ก็ทำไม่ได้ถ้าหากว่าเห็นว่ามีมากแล้ว การที่จะทุ่มเททาง ตลาดส่งออกก็ทำได้ยากซึ่งจะต้องให้ความสนใจเรื่องนี้ และก็คงจะต้องถึงเวลาที่จะคิดกันว่าภาคอื่นที่อยู่นอกภาคเกษตร ครัวจะต้องเข้ามาช่วยภาคเกษตรได้หรือยังแต่ถ้ารัฐบาลบอกว่างบประมาณแผ่นดินมีจำกัดการที่จะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ได้ คำถามที่เราน่าจะถามก็คือ ทางภาคอุตสาหกรรมหรือภาควิชาการที่ดี พร้อมทั้งจะเข้ามาช่วยเหลือภาคเกษตรแค่ไหน สิ่งนี้ เป็นแนวคิดที่พยายามมองกันอยู่ ทางออกจะเป็นอย่างไรก็ยังไม่ชัดเจน

4. เรื่องสุดท้ายที่จะหยิบยกขึ้นมาก็คือว่า เราค่อนข้างจะเชื่อว่าบ้านเรานักวิชาการที่เก่งอยู่เป็นจำนวนมาก และงานพัฒนาทางด้านของเทคโนโลยีเหล่านี้รวดเร็วและมีมากขึ้น ในอดีตเราให้ความสนใจในเรื่องของการประสาน งานในส่วนกลาง ต่อไปน่าจะมุ่งไปทางเกษตรกรให้มากขึ้น

มันน่าจะมีความคิดที่จะให้มีเรื่องวิจัยทางเกษตรเข้าสู่ระบบของการส่งเสริมการเกษตรในระดับพื้นที่ในระดับ จังหวัด ที่จะให้ฝ่ายวิจัยมีบทบาทที่เป็นทางการมากขึ้น เราก็ต้องยอมรับว่าในระดับจังหวัดหรือในระดับพื้นที่ ความ ร่วมมือระหว่างฝ่ายวิจัยกับฝ่ายส่งเสริมมีลักษณะเป็นเรื่องของบุคคลหรือว่ามันไม่มีระบบที่เป็นทางการ เราก็คิดว่าใน เมื่อเวลาที่พูดถึงระบบการพัฒนาการเกษตรของบ้านเรา ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งภายใต้ระบบของการพัฒนาชนบท เราก็เอา จังหวัดเป็นจุดนัดพบอยู่แล้วเราก็กำลังเพิ่มเติมในเรื่องเอาแผนการกระจายการผลิตเรื่องการฟื้นฟู อนุรักษ์และกับบริหาร ทรัพยากรธรรมชาติลงไปให้จังหวัดให้มากขึ้น เพราะฉะนั้นกลไกในระดับจังหวัดจึงเป็นหัวใจของการทำงาน ซึ่งในส่วนของการวิจัยมักจะไปไม่ค่อยได้เข้าไปร่วมในกระบวนการนั้น ๆ เราก็ได้มีการปรึกษาเรื่องเหล่านี้และมีแนวคิดที่ว่า “ฝ่ายวิชาการ ซึ่งมีอยู่มากในระดับพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็ดี ในภูมิภาคไม่ว่าจะเป็นศูนย์หรือสถานีทดลองต่าง ๆ ก็ดี น่า จะไปช่วยในระดับจังหวัดมากขึ้น” เพราะว่าในระดับจังหวัดก็จะเป็นเรื่องที่เขาจะมากำหนดแผนพัฒนาการเกษตรใน ระดับจังหวัด โดยที่กระทรวงต่าง ๆ จะให้แนวไปจากส่วนกลางเท่านั้นแต่จังหวัดจะต้องไปทำแผนของจังหวัดตัวเอง ร่วมกับทางระดับอำเภอและตำบล นั้นก็มีข้อเสนอขึ้นมาว่าน่าจะนึกถึงการที่จะทำให้ระบบการถ่ายทอดผลของงานวิจัยทาง ด้านเกษตรกรที่ดี เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นตามศูนย์หรือสถานีทดลองต่าง ๆ ก็ดี เข้าไปใช้ประโยชน์กับพื้นที่ในระดับ จังหวัด ซึ่งเรื่องเหล่านี้เราก็คงจะไปพูดกันในรายละเอียดมากขึ้นในเดือนพฤษภาคม เรื่องหลัก ๆ ที่ได้กล่าวไปแล้วก็ ถือว่าเหตุผลว่าทำไมเราต้องพูดถึงการปรับโครงสร้างการผลิตทางภาคเกษตร ซึ่งเป็นวิธีที่สำคัญที่สุดในการที่จะเพิ่ม รายได้ของเกษตรกร และขออย่าอีกว่า นี้ไม่ได้มีเป้าหมายลดการปลูกข้าวหรือมันสำปะหลัง แต่พูดถึงการเสริมเข้าไปใน ระบบการผลิต ในแต่ละครอบครัวของเกษตรกร ซึ่งเราได้คิดว่า หัวข้อเรื่องที่ได้จัดประชุมสัมมนาในครั้งนี้ก็ตรงกับที่ เรายากจะเห็น มันติดอยู่ในใจคนเดียวเท่านั้นเองว่า เราจะทำสิ่งเหล่านั้นให้ผลประโยชน์กระจายถึงมือเกษตรกรจำนวน มาก ๆ ได้อย่างไร เราก็มีความคิดเห็นว่ามันจะให้ถึงมือเกษตรกรจำนวนมาก ก็หมายถึงว่าเราต้องให้ความเอาใจใส่กับ เกษตรกรในระดับครัวเรือน การที่จะเอาใจใส่เกษตรกรในระดับครัวเรือนนี้ย่อมเป็นการเกินความสามารถของ ส่วนกลางที่จะเป็นผู้กำหนด เพราะฉะนั้นการปรับวิธีที่ทำงาน การสร้างกลไกการทำงานในระดับพื้นที่เป็นเรื่องสำคัญ และนอกจากนั้น ผมคิดว่าคงมีความจำเป็นที่เราจะต้องปรับทัศนคติของตัวเอง และก็เข้าใจการเปลี่ยนแปลง ของเกษตรกรว่ามีความหลากหลายอยู่พอสมควร จุดที่ผมอยากเห็นก็เพียงแต่ว่า **“ในเรื่องของวิธีทำงานที่จะให้ กระจายถึงชาวบ้านเป็นจำนวนมาก”** แล้วก็เป็นแนวความคิดเป็นส่วนใหญ่ เป็นเรื่องที่เราพยายามที่จะร่วมมือกับ กระทรวงเกษตรฯ ในการที่จะหาวิธีการที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น ซึ่งก็คงเป็นเรื่องระยะยาวพอสมควรและผมหวังเป็น อย่างยิ่งว่าในการที่ท่านปรึกษารื้อกันนั้นจะเป็นประโยชน์กับเรามาก ถ้าหากว่าเราจะได้ปรับความรู้จากท่านว่าใน **“เรื่องของระบบการทำฟาร์มที่ท่านกำลังพูดถึงจะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไรในจำนวนมาก ๆ”**